

Т.И.Жиркевич /Минск/

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ І ГЕА МІЛЕЎ: АБ ТЫПАЛАГТЧЫХ І КАНТАКТНЫХ СЫХОДЖАННЯХ

У 1984 годзе ў Сафii выдавецтва «Народна культура» выпусціла зборнік вершаў Максіма Багдановіча пад агульнай назвай «Златні струны» ў перакладзе Хрыста Попава. Гэта найбольш поўнае выданне паэзіі беларускага класіка дае нам магчымасць прасачыць, як успрымаецца беларуская літаратура ў Балгарыі. Зацікаўленасць і, як вынік, выданне твораў М.Багдановіча на балгарскай мове абумоўліваюцца высокай мастацкасцю вершаў паэта, іх жанравай і тэматычнай разнастайнасцю. Багдановіч успрымаецца як паэт, які глыбока адчувае сваю сувязь з народам, яго жыццём, мараллю. Хрыста Попаў змог паказаць чытачу ўнутраную паэтычную стыхію, якая прасякнута каханнем да жыцця і людзей, смагай свабоды, добра і справядлівасці. Пры перакладзе захавалася агульная танальнасць твораў Багдановіча ў абрысоўцы пейзажаў знаёмага і дарагога сэрцу кутка, вобразаў роднай Беларусі і яе шматпакутнага народа. Х.Попаў перадаў і любоў, і глыбокую журбу, сардэчнасць і спачуванне Багдановіча сваім землякам. Лепшаму ўспрыняццю талента беларускага паэта балгарскім чытачом дапамагае захаванне рытмікі арыгінальных вершаў, іх паэтычнай структуры і вобразнай сістэмы. Перакладчык знайшоў для гэтага адпаведныя, больш ці менш дакладныя канструкцыі ў роднай мове.

Своеасаблівай формай успрыняцця іншанацыянальнай культуры з'яўляецца літаратурная крытыка, якая раскрывае грамадскае і эстэтычнае значэнне творчасці пісьменніка і вызначае ступень папулярнасці яго сярод чытачоў.

Дзейнасць М.Багдановіча ўспрымаецца крытыкамі як з'ява, якая адкрыла шлях беларускай літаратуры ў сусветнае супольніцтва. Балгарскі даследчык Сімяон Уладзіміраў падкрэслівае, што зборнік «Вянок» з'явіўся наватарскім для беларускай літаратуры ва ўсім: ў форме літаратурнага выяўлення, інтанацыях, вобразах. Па словах вучонага, Максім Багдановіч займаўся не фармалізмам і мадэрнізмам, у чым яго абвінавачвалі некаторыя сучаснікі, уся яго творчасць – гэта «смага да дасканаласці» [3, с.9]. У сваіх вывадах Уладзіміраў канстатуе, што

«дакоры даўно забыліся, як пустыя і непатрэбныя гукі. Засталіся захапленне і пакланенне...» [3, с.9].

Многія даследчыкі адзначаюць цікавасць беларускага паэта да жыцця славянскіх народаў, іх гістарычнага лёсу, культуры, мовы, вуснай творчасці і літаратуры. Асабліва падкрэсліваецца думка паэта аб магчымасці развіцця нацыянальных якасцяў малых славянскіх народаў, захаванні іх культурных каштоўнасцяў.

Максім Багдановіч лічыў неабходным пазнаёміць беларускага чытача з паэзіяй іншых народаў, каб у сваю чаргу ўзбагадзіць айчынную літаратуру новымі, яшчэ не ўжытымі ў беларускім вершаскладанні формамі. Гэтую асаблівасць таленту паэта падкрэслівае Георгі Вылчаў. «Багдановіч... з зайздроснай эрудыцыяй і бездакорым густам перакладаў на беларускую мову антычныя, еўрапейскія і сусветныя паэтычныя ўзоры, змог паказаць (і паказвае) магчымасці роднай мовы» [4, с.46]. Паэт і крытык А.Германаў у адным з сваіх разважанняў аб развіцці беларускай літаратуры заўважае, што «разам з Коласам, Купалай Багдановіч дае больш поўны малюнак, шырокі погляд на духоўны склад, духоўнае святло беларусаў» [2, с.45].

Рэцэнцыя творчасці пісьменніка залежыць ад таго, наколькі можна супаставіць яго творы з творамі прадстаўнікоў іншанацыянальнай літаратуры. Аб некаторых тэматычных сыходжаннях разважае ў артыкуле «Двойният живот на Максим Богданович» Сімяон Уладзіміраў. Даследчык адзначае, што ў Багдановіча ёсць нешта ад пяшчотнасці Д.Дзебелянава, ад пачуцця асуджанасці Дзімітра Баяджыева. «Рэфарматарскі азарт» («реформаторска страст») збліжае яго з Геа Мілевым.

У дадзенай працы мы паспрабуем разгледзець тыпалагічныя сыходжанні творчасці двух паэтаў: Максіма Багдановіча як прадстаўніка беларускага народу і Геа Мілева, буйнейшага балгарскага творцы.

Невыпадкова мы спыніліся на творчасці Геа Мілева. У абодвух паэтаў шмат агульнага ў жыцці. Вялікі балгарскі паэт, як і Багдановіч, жыў і тварыў у пачатку ХХ стагоддзя (ён толькі на чатыры гады малодшы за беларускага паэта). Мілеў быў сведкам усіх падзей гэтага перыяду. Яго кранула першая сусветная вайна і нават аставіла сляды (паэт страціў адно вока); творца актыўна прыняў удзел у барацьбе за свабоду супраць фашысцкага рэжыму; Мілеў з'явіўся наватарам у вершаскладанні. Паэт не толькі

захапляўся новым напрамкам еўрапейскай літаратуры – мадэрнізмам, але і імкнуўся знайсці свой шлях, заняць у сусветным літаратурным працэсе.

У жыцці Максіма Багдановіча мы знойдзем падобныя з’явы. У гады першай сусветнай вайны паэт не быў непасрэдна на баявых пазіцыях, але ён бачыў яе праявы ў галодным Менску, які быў на ваенным становішчы. Усе жыццё мастак адстойваў права беларусаў на незалежнасць і магчымасць развіваць сваю культуру. Эксперыментатарскімі пошукамі ў галіне вершаскладання Багдановіч паказаў мастацкія вартасці беларускай мовы.

Праяўленне мадэрнісцкай танальнасці ў літаратурнай творчасці абодвух паэтаў было водгукам на з’явы, якія адбываліся ў культурна-літаратурным асяроддзі і палітыцы ўсёй Еўропы. У канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў многія славянскія народы перажывалі трагічныя моманты вызваленчага руху. Заваёўванне нацыянальнай незалежнасці або прызнання свабоднага развіцця самабытнай культуры давалася з цяжкімі стратамі. Гэта параджала пэўны настрой у грамадстве. Славянскія паэты, творчасць якіх асноўвалася на нацыянальна-адраджэнцкіх матывах, падхапілі эстэтычныя лозунгі заходнееўрапейскай літаратуры і зрабілі якасны скачок як ва ўжыванні новых форм, так і ў змесце, асаблівасцях паэтыкі. Толькі ў творчасці славянскіх паэтаў сумежжа стагоддзяў можна знайсці творы традыцыйнага характару (рамантычнага або фольклорнага складу) і новага павеву (мадэрнісцкія).

Геа Мілеў і Максім Багдановіч пачыналі з твораў традыцыйнага характару, але іх паэтычны талент патрабаваў расшырэння дыяпазону творчасці, а жывая, чулая на ўсе праявы жыцця натура імкнулася да ўспрыняцця новых эстэтычных прынцыпаў, якія нараджаліся ў сусветным літаратурным працэсе. Жаданне засвоіць новыя еўрапейскія ўяўленні і прыстасаваць іх да роднай культуры дало магчымасць паэтам выразіць найбольш поўна сваё светаадчуванне, унутраны настрой душы.

Невыпадкова Геа Мілеў і Максім Багдановіч звяртаюцца да перакладу вершаў заходнееўрапейскіх паэтаў, у прыватнасці французскамоўных Поля Верлена і Эміля Верхарна. Гэтаму спрыяла тое, што ў Францыі вельмі хутка адгукаліся на ўсё незвычайнае і арыгінальнае, адсюль у першую чаргу зыходзілі новыя павевы ў мастацтве. Гут узнікае бязмежнае мноства розных

літаратурных груп: сімвалістаў, дэкадэнтаў, верлібрыстаў і г.д. Абвяшчаюцца эстэтычныя лозунгі, якія разбураюць традыцыйныя вартасці культуры грамадства і ставяць наперад індывідуальную самастойнасць чалавечага духоўнага свету.

Культ індывідуальнасці дае магчымасць праявіцца таленту Максіма Багдановіча і Геа Мілева. На раннім этапе творчасці гэта сыграла станоўчую ролю ў фарміраванні светапогляду абодвух паэтаў. Успрыняцце новых еўрапейскіх плыняў прывяло да дынамічных зменаў у літаратурнай творчасці Мілева і Багдановіча. Праўда, трэба зазначыць, што на Геа Мілева ўплыў Захаду быў большым, чым на Багдановіча.

У сваім нястрымным імкненні да яшчэ непазнанага Мілеў лёгка вызваляецца ад уплыву мінулых куміраў (напрыклад, Івана Вазавы) і глыбока ўспрымае новыя паэтычныя ідэі. Яго творчасць – гэта сінтэз лірыкі Верхарна, паэтычных навацый Рыхарда Дэмеля, нямецкіх і рускіх сімвалістаў і дэкадэнтаў, уяўленняў ад карцін нямецкіх экспрэсіяністаў і іншых. Геа Мілеў быў выключнай натурай у балгарскай літаратуры, таму што яго творчасць была значна шырэй, чым сімвалістычныя намаганні сучасных яму балгарскіх паэтаў-мадэрністаў. «Тое, да чаго ён імкнуўся, – гэта ўяўленне псіхалагічных асаблівасцяў асобы, якая узгадавана еўрапейскай культурай і зведвае асалоду ад сваіх культурных адкрыццяў» [5, с.172]. Знак індывідуалізму праяўляецца ў Мілева з-за жадання, па-першае, быць непадобным ні на каго з балгарскіх літаратараў і, па-другое, перадаць уласцівыя толькі яму арыгінальнасць і выразнасць.

У М.Багдановіча мадэрнісцкія асаблівасці можна убачыць больш на ўзроўню эксперымента з формай верша і пэўных філасофскіх разважанняў (хаця паэт не быў прыхільнікам складанай філасофіі). Усе яго эстэтычныя і філасофскія погляды праходзілі праз прызму нацыянальнага. Багдановіч імкнуўся ўзвысіць родную літаратуру да сусветнай вышыні і ствараў вершы, формы якіх раней не ўжываліся ў беларускай паэзіі (рандо, трыялет, тэрцына і г.д.). Эстэтыку сімвалізма, якая асэнсоўваецца з пошукам нязвыклага ў будзёных рэчах, з пасцігненнем метафізічнага сэнсу з'яў без рацыянальнага тлумачэння, паэт прыстасоўвае да нацыянальных, беларускіх асаблівасцяў.

Нягледзячы на розны падыход у пошуках шляхоў да новых вершаваных форм, паэтычных вобразаў, сімвалаў, абодва паэты захапляліся французскім сімвалізмам. Для іх ён з'яўляўся зыходным пунктам на шляху да асабістага, толькі ім уласцівага стылю творчасці. Тыпалагічныя сыходжанні беларускага і балгарскага паэтаў у адносінах да французскай літаратуры адзначаюцца іх захапленнем перш за ўсё паэтыкай Поля Верлена. Яго творчасць вылучаецца незвычайным паэтычным майстэрствам, дасканаласцю вершаваных форм. Імкненне да гарманічнай гукавой арганізацыі, рытмічная выразнасць і музычнасць вершаў, пастаяннае адточванне паэтычных форм – усё гэта стала пабуджалнай прычынай звароту абодвух аўтараў да творчасці Поля Верлена.

Максім Багдановіч пераклаў на беларускую мову каля дваццаці двух вершаў французскага сімваліста. Геа Мілеў значна менш – каля дзевяці. Гэта звязана з захапленнем балгарскага паэта у далейшай творчасці больш эмацыянальнай і экспрэсіўнай паэзіяй Эміля Верхарна (тут таксама паўплывала асабістае знаёмства двух паэтаў). Колькасць перакладаў вершаў бельгійскага мастака ў Мілева значна больш, чым ў Багдановіча (у апошняга вядомы толькі ўрывак з «Паўстання» Э.Верхарна).

Пры перакладах вершаў Поля Верлена М.Багдановіч перш за ўсё звярнуў увагу на іх эмацыянальны настрой: нетаропкі, спавадальны роздум аб жыцці, чалавеку, прыродзе, мастацтве, сузіральны погляд на рэчаіснасць, а потым ужо на знешнія атрыбуты вершаў, яго фармавання асаблівасці. У Мілева на першы план выходзіць зацікаўленнасць фармальнымі сродкамі выяўлення аўтарскай думкі. Дэвіз Верлена: «Музыка перш за ўсё!» – быў прыняты з захапленнем і прымяняўся ў арыгінальнай творчасці. Тэмпераментны, азартны, чужды інэртнасці Геа Мілеў не мог прыняць эмацыянальны настрой ціхай і спакойнай лірыкі Верлена.

Такім чынам, у выбары для перакладу вершаў французскага мастака матывы абодвух паэтаў былі рознымі. Але аб'ядноўвае іх захапленне пластыкай сімвалістычнай вобразнасці Верлена, багацце сэнсавых нюансаў. Гэта можна прасачыць па адзінаму вершу Верлена, які пераклалі і Багдановіч і Мілеў. З зборніку «Мудрасць» («Sagesse») яны ўзялі верш IV часткі III. У беларускага паэта (як і ў Верлена) ён змешчаны без назвы: «Ціхі і сіні блішча

над хатай...». Геа Мілеў даў загаловак «В Затвор» (У няволі), намякаючы на тое, што ў час стварэння верша і зборніку увогуле Верлен адбываў срок у турме. У вершы мы бачым знешні свет, які не мае руху, барацьбы, актыўнасці: неба вельмі спакойнае, званы ледзь гудуць, птушка сумна пяе і г.д. Жыццё спакойнае, павольнае, гукі горада мірныя. Але ж непрыметна ў душы нараджаецца пытанне: «Горка паведай, што жа зрабіў ты / З дзён маладых?» [1, с.170]. Магчыма кантраст у апісанні мірнага спакойнага жыцця і крыка душы ў пытанні на прыканцы верша закрануў нешта асабістае ў кожнага перакладчыка. Тэмпераментны Геа Мілеў мог знайсці тут прызыў да больш актыўнай дзейнасці (і нарэшце ён адышоў ад лірычна-спакойнах вершаў). Больш разважлівы Багдановіч убачыў тут філасофскі роздум аб сэнсе жыцця, чаму спрыялі цяжкія жыццёвыя абставіны і, ў прыватнасці, хвароба паэта.

Пасля пэўных грамадскіх падзей творчасць Мілева загучала па-новаму. Змену абумовіла цяга паэта ақунуца ў жыццё, ахапіць суровую рэчаіснасць, што патрабавала пакінуць царства падману. Тэхнічныя сродкі экспрэсіянізму засталіся, але набылі новую мастацкую форму. У Максіма Багдановіча мы не знойдзем такіх рэзкіх змен. Напэўна, гэта залежыла ад таго, што праз ўсю творчасць паэта асноўнай нішцю праходзіў вобраз Беларусі, старонкі, якая заўсёды натхняла творцу на новыя стварэнні.

Спісок літаратуры

1. Багдановіч Максім. Поўны збор твораў: У 3 т. – Т.1. – Мн., 1993.
2. Беларуская савецкая літаратура за мяжой. – Мн., 1988.
3. Владимиров Симеон. Двойният живот на Максим Богданович / Богданович Максим. Златни струни / Прев. от белоруски Христо Попов. – София, 1984.
4. Вълчев Георги. Приобщения. – София, 1971.
5. Милев Гео / Пантелей Зарев. Панорама болгарской литературы. – Т.2. – М., 1976. – С.170-182.
6. Милев Гео. Съчинения: В 3 т. / Под ред. на Георги Марков и Леда Милева. – Т.1. – София, 1975.